

EDITORIAL

Recunoașterea Unirii Basarabiei cu România – aspecte istorice și de drept internațional

(Recognition of the Union of Bessarabia with Romania – historical and international law issues)

Radu CARP

Abstract: *This paper deals with the recognition of Sfatul Țării act of 27 March 1918 - the legal basis of the Bessarabia union with Romania - in international law, by the states who signed the 1920 Peace Treaty of Paris and by the Soviet Russia/Soviet Union. The final agreement of France, United Kingdom and Italy has been made possible because of a very active Romanian diplomacy and of some extreme measures like maintaining military troops in Hungary or abstaining from intervention in Soviet Russia even if the Western Powers insisted on this matter. US and Japan who did not signed and/or ratified the 1920 Peace Treaty of Paris did not refused explicitly the recognition of the Bessarabia union with Romania. The Soviet Union recognition was de facto accomplished (at least according to the interpretation of the circumstances) after this country signed in 1933, together with Romania and other states, the Convention for definition of aggression. The absence of de jure recognition from the international community cannot lead to the conclusion that Bessarabia union with Romania has not been done according to the international law. As this paper shows, Bessarabia proclaimed its autonomy inside the Russian empire, then its independence and the union with Romania, in full respect of the autodetermination principle.*

Keywords: *Bessarabia, peace, recognition, Romania, Russian empire, Soviet Russia, treaty, union.*

Recunoașterea actului Unirii primele momente. Rada ucraineană a Basarabiei cu România din 27 martie protestat pe lângă guvernul român, 1918 a întâmpinat dificultăți încă din iar răspunsul a venit la data de 20

aprilie 1918. Nota guvernului român demonstra caracterul majoritar românesc al teritoriilor dintre Prut și Nistru, fiind respinse acuzațiile venite din partea Ucrainei. La Kiev a mai fost formulată o cerere asemănătoare pe data de 5 mai, respinsă din nou la 19 iunie.

Guvernul bolșevic de la Petrograd a avut aceeași abordare, trimițând o notă de protest pe lângă Puterile Centrale. Deși la data de 2 noiembrie 1917 fusese adoptată *Declarația Drepturilor Popoarelor din Rusia* prin care popoarele din Imperiul rus aveau dreptul la autodeterminare, comisarul afacerilor externe Gheorghi Cicerin a protestat pe lângă Puterile Centrale referitor la „alipirea Basarabiei de către România”. Germania a făcut cunoscut protestul respectiv guvernului de la București, dar poziția României și a Germaniei era aceeași, după cum considera Alexandru Marghiloman, prim-ministru la acea dată: Rusia recunoscuse deja secesiunea Basarabiei prin Tratatul de la Brest-Litovsk.

Tratatul de Pace semnat la Buftea cu Puterile Centrale recunoștea implicit Unirea Basarabiei cu România. Austro-Ungaria, aflată la acea dată înainte de începutul destrămării sale, recunoștea acest act, în schimbul unei atitudini „amicale” a României (lipsa oricăror revendicări față de Transilvania, Bucovina și Banat).

În contextul reluării ofensivei de Frontul de Vest, Germania a fost pregătită să recunoască formal Unirea cu Basarabia. Nu a mai fost timp de discuții pe această temă, datorită revenirii României în operațiunile de

război în noiembrie 1918. În acest context, ministrul SUA la Iași, Charles Vopicka, s-a deplasat la Chișinău pe data de 3 noiembrie 1918 pentru a declara oficial că țara sa susține apartenența Basarabiei la noul stat unitar român.

Basarabia de după momentul 27 martie 1918 se afla foarte aproape sau chiar în câteva cazuri în interiorul teatrelor de operațiuni militare. Nistrul nu era încă o graniță recunoscută cu URSS. În decembrie 1918 a avut loc o ofensivă bolșevică, fiind forțat cursul Nistrului în zona Hotin, ofensiva fiind respinsă de armata română. Armata franceză a ocupat temporar Odessa, dar și Chișinăul pentru a ajuta ofensiva ucraineană antibolșevică. La Chișinău s-a realizat o joncțiune a trupelor militare franceze cu cele românești. După plecarea trupelor germane de pe teritoriul Ucrainei, ucrainenii au început incursiunile peste Nistru.

În acest context, opinia generală era că recunoașterea Unirii Basarabiei cu România va veni firesc. Încă din luna decembrie 1918, guvernul francez a organizat un grup de experți pentru stabilirea frontierelor ce aveau să rezulte în urma planului de pace. Din partea Franței, Emmanuel de Martonne a fost desemnat pentru a trasa granițele României. Acesta a atribuit întregul teritoriu dintre Prut și Nistru României, argumentul utilizat fiind procentul de 72% populație românească. Nu doar factorul etnic a fost luat în considerare, dar și cel al contribuției la război și al poziției referitoare la Basarabia. Franța a ținut

cont că România nu formulase pretenții față de Basarabia pe durata conflictului militar, considerând că alipirea acestei provincii este efectul exercitării dreptului la autodeterminare. Primul-ministru francez Georges Clemenceau afirma cu ocazia deschiderii Conferinței de Pace de la Paris „faptul că problema Basarabiei urma să se reglementeze în favoarea României constituie un element care nu poate fi neglijat”¹.

Putem concluziona că, de la data proclamării Unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 până la Conferința de Pace, puterile occidentale nu au contestat acest act, dimpotrivă, l-au considerat ca un efect al dreptului la autodeterminare pe care l-au încurajat. Odată cu începerea acestei Conferințe, apare ideea corelării recunoașterii sau nu a Unirii Basarabiei în funcție de răsturnarea regimului bolșevic: se considera că unei noi Rusii, eliberată de bolșevism, trebuie să i se ofere anumite concesii. Evoluția situației militare a făcut ca această idee să rămână doar în stadiul de proiect, dar existența ei arată dificultățile suplimentare care au existat odată cu deschiderea oficială a lucrărilor Conferinței de Pace.

Conferința de Pace a început la data de 18 ianuarie 1919. Problema recunoașterii Unirii celorlalte provincii istorice, în afară de Basarabia, cu România era întrucâtva mai simplă, deoarece statele succesoare ale Austro-Ungariei erau prezente la tratative. Rusia sovietică nu era reprezentată, ceea ce a făcut ca problema recunoașterii Unirii Basarabiei

să aibă un statut special, iar această regiune nu făcuse parte anterior războiului dintr-un stat inamic al Antantei.

Între timp, atacurile bolșevice pe linia Nistrului au fost reluate, ultimul atac de acest fel fiind respins de trupele române pe 14 februarie 1919. Rusia sovietică a urmărit îndeaproape Conferința de Pace de la Paris, diplomația acestei țări fiind puternic angrenată în punerea în prim plan a problemei Basarabiei. Politică Rusiei sovietice a fost dusă pe trei planuri simultan: acțiuni subversive și propagandă bolșevică; atacuri armate în punctele vulnerabile ale frontierei cu România; încercarea de a influența opinia aliaților occidentali cu privire la recunoașterea Unirii Basarabiei cu România.

Problema Basarabiei este abordată pentru prima oară frontal pe data de 8 februarie 1919. Reprezentantul Marii Britanii a insistat pe aplicarea principiului etnic, dar a arătat că este important a se ține cont de faptul că trebuie evitat reproșul ulterior eventual al Rusiei sovietice potrivit căruia ar fi lipsită de teritorii ce i-ar aparține, profitându-se de situația precară în care se află noul stat bolșevic. Reprezentantul Franței a subliniat că acest punct de vedere corespunde principiului de a nu ține cont de ocupațiile militare, dar a arătat că Basarabia a fost alipită prin forță de Imperiul Rus în 1812. Experții americani, italieni, dar și englezi au exprimat îndoiele referitoare la decizia Sfatului Țării (îndoiele care aveau să fie exprimate ulterior oficial și de Rusia Sovietică),

dar primul-ministru Ion I. C. Brătianu a respins aceste argumente la 28 februarie 1919. Raportul Comisiei Teritoriale Centrale avea să recomande stabilirea graniței României pe Nistru. Acest raport avea să fie însă contestat de așa-numita Conferință politică rusă de la Paris, compusă din diplomați ai fostului Imperiu rus, iar la data de 9 martie 1919 acest organism prezenta un memoriu împotriva raportului respectiv. Foștii înalți funcționari ai Imperiului rus aveau alte opinii înaintea deschiderii lucrărilor Conferinței de Pace².

Iminenta recunoaștere a frontierei între România și Rusia sovietică pe Nistru a făcut ca eforturile bolșevice împotriva României să se intensifice. Astfel, comisarul sovietic Gheorghii Cicerin afirma: „trebuia să acționăm, altfel românii li se va recunoaște hotarul pe Nistru”. La Tiraspol a fost adoptat un plan al ofensivei Armatei Roșii împotriva României, dar începerea ofensivei generalului Denikin a făcut ca forțele militare să fie reorientate pentru contracararea acesteia.

Comisia Teritorială Centrală recomanda Consiliului Miniștrilor de Externe ai Puterilor Aliate recunoașterea Unirii Basarabiei cu România. Aceste recomandări au fost inițial respinse secretarul de stat al SUA, Robert Lansing, care a afirmat că nu există vreo competență a Comisiei de Pace în privința unui teritoriu al unui stat cu care Puterile Aliate nu au fost în stare de război. În opinia lui Lansing, nu se puteau aduce modificări teritoriale Rusiei, fără acordul acestui stat, exprimat de un guvern legitim.

Basarabia parcursese însă toate etapele care justificau recunoașterea Unirii cu România: autonomie în raport cu Rusia, declararea independenței la 24 ianuarie 1918 și ulterior a Unirii cu România la 27 martie 1918. Toate aceste acțiuni, în această succesiune, corespund aplicării principiului autodeterminării popoarelor enunțat de Președintele SUA, Woodrow Wilson.

Din momentul în care problema Basarabiei a început să devină mai complicată decât părea la începutul negocierilor de pace, guvernul român a adoptat o nouă strategie: a continuat tratativele la Paris, dar a început discuții directe și cu Rusia sovietică, precum și cu statele învecinate. Reprezentanții Franței și Marii Britanii au condiționat recunoașterea finală a Unirii Basarabiei de retragerea trupelor militare române din Budapesta.

Pe lângă rezervele SUA legate de circumstanțele declarării Unirii Basarabiei, guvernele francez și britanic au devenit din ce în ce mai rezervate, pe măsură ce eforturile de a stăvili instaurarea comunismului în Rusia se dovedeau a fi zadarnice. Primul-ministru al Franței, Georges Clemenceau, adresa în numelor Aliaților o scrisoare amiralului Kolceak în ianuarie 1920 în care îi promitea atribuirea Basarabiei în schimbul continuării luptelor împotriva puterii sovietice. Interesant este că primul-ministru francez considera la acea dată că Basarabia ar fi trebuit atribuită Ucrainei, deoarece este nevoie de o Ucraină solidă, un stat puternic între URSS și Europa și totodată o

garanție împotriva expansiunii bolșevismului în Europa. România a avut însă un atu enorm în această situație complicată: prezența trupelor sale militare la Budapesta. Alexandru Vaida-Voevod relatează că, în decursul vizitei sale la Paris pentru a impulsiona lucrările Conferinței de Pace, i s-a cerut din partea Franței să fie evacuate teritoriile deținute la vest de frontiera României drept preț pentru recunoașterea Unirii Basarabiei. România a căutat să tergiverseze cât mai mult această retragere, invocând motive „tehnice”, până la recunoașterea Unirii Basarabiei.

România se mai confrunta cu o altă mare provocare în raporturile cu Alianții referitor la recunoașterea Unirii Basarabiei. Franța preconiza o alianță româno-poloneză care să lanseze o ofensivă împotriva Rusiei sovietice. România a avut însă o atitudine mai rezervată față de această inițiativă, deoarece generalul Denikin era în favoarea realipirii Basarabiei la Rusia³.

România a inițiat în paralel contacte diplomatice cu URSS. În prima etapă, Rusia sovietică a acceptat soluționarea acestei probleme în favoarea României. Deschiderea se datora ofensivei militare alb-gardiste și iminenței declanșării unui atac din partea Poloniei, cu susținerea Franței. O Românie neutră în acest context era extrem de importantă, de aici disponibilitatea la dialog. De fapt, aceasta era continuarea politicii externe începută cu Tratatul de la Brest-Litovsk: acceptarea pierderii oricărui teritoriu pe durată determi-

nată, urmând ca acestea să fie recuperate ulterior, prin presiune ideologică sau forță armată.

În cadrul acestui proces complex de negociere, România a menținut prezența sa militară în Ungaria, retragerea fiind tergiversată de tranziția de la guvernul Vaida-Voevod la guvernul Averescu. Retragerea din martie 1920 a dus la progrese în privința recunoașterii Unirii Basarabiei, ambasadorii statelor aliate fiind de acord să admită consecințele juridice ale actului de la 27 martie 1918. SUA a continuat să aibă rezerve, chiar și în condițiile în care România a agreeat cu Franța și Marea Britanie să existe o referire oficială la recunoașterea drepturilor minorităților.

Rusia sovietică a fost în continuare preocupată să oprească orice posibilă agresiune armată din exterior, deoarece Armata Roșie era foarte vulnerabilă. Din acest motiv, Rusia sovietică a pus o nouă condiție în negocierile diplomatice: condiționarea recunoașterii Unirii Basarabiei cu România de obligația neutralității României în cazul unui conflict al Rusiei sovietice cu un stat terț.

Aceste prime contacte diplomatice aveau să fie urmate de altele, mult mai bine conturate, sub forma recunoașterii inviolabilității frontierelor, după semnarea tratatului prin care se recunoștea Unirea Basarabiei cu România la data de 28 octombrie 1920. Reprezentanții Franței, Marii Britanii, Italiei și Japoniei (ambasadorul acestei țări la Paris a semnat câteva zile mai târziu), precum și cei ai României (Take Ionescu și

Dimitrie Ghica) au semnat acest tratat. SUA nu l-au semnat. Rusia sovietică l-a contestat chiar din momentul semnării, nota de protest fiind adresată părților semnatare la 1 noiembrie 1920. Se încheia astfel o primă perioadă în care s-a trecut cu multe dificultăți de la proclamarea Unirii la recunoașterea ei internațională parțială. Vorbim de încheierea unei prime etape, deoarece semnarea acestui tratat a format convingerea subiectivă a clasei politice din România că problema basarabeană era astfel definitiv soluționată. Rati ficarea tratatului și negocierile subsecvente cu URSS erau considerate a fi probleme minore prin raportare la efortul de persuasiune dus față de puterile occidentale pentru recunoașterea Unirii Basarabiei⁴.

Tratatul a fost ratificat de Marea Britanie în aprilie 1922, de România în mai 1922 și de Franța în aprilie 1924. Cu ocazia votului din Parlamentul francez, Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe al URSS a adresat un protest, considerând această ratificare drept o ingerință externă inadmisibilă în timpul negocierilor româno-sovietice. Italia va ratifica acest tratat abia în mai 1927, considerând că este important a se da timp României și URSS să rezolve bilateral problema Basarabiei. Decisivă a fost intervenția Marii Britanii care a considerat ratificarea acestui tratat de către Italia ca fiind foarte importantă. URSS a avut ca scop să împiedice ratificarea tratatului de către aliații europeni. Eșecul acestei politici va îndrepta URSS într-o direcție cu totul

neașteptată: inițierea de discuții cu Japonia. Această țară a semnat în ianuarie 1925 o convenție cu URSS privind reglementarea problemei nordului insulei Sahalin, ocupată din 1918⁵. Semnarea acestei convenții va duce în cele din urmă la angajamentul implicit al Japoniei de a nu ratifica tratatul de recunoaștere a Unirii Basarabiei pe care îl semnase în 1920. Comisarul sovietic pentru externe, Gheorghii Cicerin, a dat instrucțiuni clare privind canalizarea eforturilor asupra împiedicării ratificării tratatului de către Japonia.

Primul contact între cele două țări a avut loc în legătură cu semnarea Convenției privind principiile de colaborare între URSS și Japonia din 20 ianuarie 1925, în momentul când avea loc un schimb de note între reprezentanții lor. Ambasadorul sovietic Karakhan a arătat cu această ocazie că „la 28 octombrie 1920, cinci state, inclusiv Japonia, au semnat la Paris un acord care recunoștea anexarea la România a teritoriului Basarabiei, care aparținuse URSS”. Luând în considerare bunele relații stabilite între URSS și Japonia, guvernul sovietic declara că speră ca Japonia să nu ratifice acest tratat. În nota sa de răspuns, ambasadorul japonez Ioshizava a declarat că, atâta timp cât tratatul respectiv nu va fi ratificat de toate puterile europene semnatare, Guvernul Japoniei nu intenționează să-l ratifice.

După ratificarea tratatului de către Italia, situația Japoniei s-a complicat, iar insistențele sovietice au fost re luate cu mai mare intensitate.

Karakhan considera că doar de Japonia mai depinde „legiferarea ocupării Basarabiei”, iar ratificarea ar însemna că Japonia aderă la lupta pe care Marea Britanie o duce împotriva URSS. În cadrul unei întrevederi cu reprezentantul sovietic Dovgalevski, ministrul japonez de externe Dabuty a declarat că problema ratificării nu a fost pusă oficial și i-a comunicat că la Tokyo a fost acreditat un ministru al României, Aurel-Ion Vassiliu, care urma să aibă o întâlnire cu primul-ministru Tanaka, pentru a cunoaște poziția japoneză în problema Basarabiei. Dabuty s-a pronunțat împotriva ratificării, dar a arătat că exista o presiune puternică asupra guvernului japonez din partea corpului diplomatic englez, francez și italian. În acest context a avut loc la 24 mai 1927 întâlnirea dintre Dovgalevski și Tanaka la care s-a discutat problema Basarabiei. Diplomatul sovietic a declarat că URSS speră ca guvernul japonez să nu dorească înrăutățirea relațiilor cu Moscova și să nu ratifice Tratatul de la Paris. Primul-ministru al Japoniei a arătat că este conștient că ratificarea ar fi un act neloyal față de URSS, însă refuzul de a-l ratifica ar fi fost interpretat de statele semnatare ca un act neloyal față de ele după ce Japonia a semnat. Tanaka a declarat că guvernul său este într-o situație dificilă, însă a promis că va soluționa această problemă, ținând cont de politica amicală a Japoniei față de URSS. Japonia a preferat în cele din urmă un tratat de neagresiune cu URSS decât ratificarea unui tratat care i-ar fi atras ostilitatea acesteia⁶.

Acreditarea unui ambasador la Tokyo din partea României în 1927 era tardivă. Din partea guvernelor de după 1918, a fost o mare neglijență a nu pune în prim plan relația cu Japonia. Pe parcursul Conferinței de la Paris și ulterior, în timpul ratificării Tratatului de Pace, România nu a avut o reprezentare diplomatică adecvată în Japonia. În cursul vizitei în Rusia de la 6 mai 1917 primul-ministru Ion I.C. Brătianu l-a contactat pe ambasadorul Japoniei în această țară și i-a transmis dorința de a stabili relații diplomatice. Japonia era singura țară din tabăra Antantei cu care România nu avea încă relații diplomatice. Brătianu a realizat că Japonia va putea ajuta România în vederea atingerii obiectivelor care justificaseră intrarea în război⁷. Nicolae Xenopol este numit ambasador în septembrie 1917, și-a prezentat la Tokyo scrisorile de acreditare împăratului Japoniei, dar a decedat în data de 18 decembrie 1917. Consecința a fost nesemnarea Înțelegerii pentru stabilirea relațiilor diplomatice între România și Japonia. Se consideră că lipsa semnării respectivei Înțelegeri nu înseamnă că nu au existat relații diplomatice între cele două țări, iar semnarea ar fi avut un caracter strict formal⁸. Legația României la Tokyo a continuat să funcționeze *de facto* prin activitatea lui Alexandru Bianu, fostul secretar particular al lui Nicolae Xenopol, până în august 1918. La cererea guvernului român, Legația Olandei a preluat reprezentarea intereselor României în Japonia. În perioada iunie-iulie 1920 princi-

pele Carol a efectuat o vizită în Japonia, însă autoritățile române nu au profitat de acest moment pentru a relua relațiile diplomatice la nivel de reprezentare prin ambasador.

Interesant de semnalat faptul că într-un raport adresat la adata de 4 decembrie 1929 ministrului Afacerilor Străine, diplomatul român George Stoicescu aflat la post la Tokyo nota după o întâlnire cu același Yoshizawa: „nu am avut impresiunea că Japonia și-ar fi luat vreun angajament oarecare, în scris, relativ la neratificarea tratatului. Cu toate acestea sunt convins că Japonia nu vrea să ridice actualmente chestiunea ratificării, înainte de a fi rezolvat principalele chestiuni economice și politice pendinte, pe care le mai are de soluționat cu Rusia”.

La acel moment, diplomația românească considera că încă mai este posibilă ratificarea Tratatului de Pace de la Paris de către Japonia, același diplomat român apreciind: „dacă dintr-o cauză neașteptată, s-ar produce vreo răceală între aceste relațiuni, numai atunci am putea profita de noua situațiune și să prindem momentul prielnic pentru a obține ratificarea”⁹.

Aceeași gândire prevala și în 1938, atunci când Alexandru Crețianu a formulat un raport prin care s-a argumentat posibilitatea ratificării Tratatului de la Paris de către Japonia, în contextul în care ambasadorul Japoniei în URSS evocase unor diplomați români această posibilitate¹⁰.

România a încercat să ajungă la recunoașterea Unirii Basarabiei de

către Rusia sovietică/URSS atât înainte, cât și imediat după semnarea tratatului din 1920. O primă tentativă de a ajunge la un compromis posteroară semnării respectivului tratat au fost negocierile de la Varșovia din 1921 între trimișii celor două state (Filality, respectiv Karakhan). Aceste discuții vor fi însă influențate de poziția lui Lenin din 21 august 1921 prin care pune problema Basarabiei într-un sens cu totul nefavorabil recunoașterii unirii acestei provincii cu România. Diplomații sovietici au insistat în cadrul acestor negocieri pe legătura dintre recunoaștere și plata unor sume ce ar fi reprezentat cota-parte a Basarabiei din datoria publică a Imperiului Rus, echivalentă cu valoarea bunurilor proprietate publică din Basarabia preluate de România¹¹. Ulterior anului 1922, URSS își recapătă poziția internațională și este luată mai mult în seamă de marile puteri europene. Drept urmare, poziția României în cadrul negocierilor bilaterale este mult slăbită.

Delegații României și URSS s-au întâlnit în martie 1924 la Viena, chestiunea Unirii Basarabiei fiind pusă de această dată cu argumente de fond. Poziția diplomaților sovietici a fost că Sfatul Țării nu avea dreptul să hotărească într-o problemă atât de importantă. În viziunea sovietică, Sfatul Țării a fost organizat cu scopul exclusiv de a administra provizoriu Basarabia până la convocarea Constituantei Basarabiei. Sedința din 27 martie 1918 era văzută ca una care a avut loc în condițiile nerespectării propriului regulament. În ședința din

27 noiembrie 1918, atunci când s-a luat decizia încorporării Basarabiei la România, au fost prezenți 46 din 162 membri ai Sfatului Țării, iar această problemă nu a fost supusă la vot. Hotărârile Sfatului Țării erau considerate de partea sovietică fiind luate sub presiunea ocupației militare române. URSS a susținut în cadrul acestor tratative că hotărârile Sfatului Țării nu pot fi recunoscute și este necesară organizarea unui referendum în Basarabia. Tratatul semnat în 1920 era pentru prima oară considerat oficial de URSS ca neavând nicio valoare juridică¹².

Delegația română a răspuns printr-un memoriu oficial la aceste considerații. Prezentarea conținutului acestui memoriu este fundamentală pentru calificarea actului de la 27 martie 1918 ca fiind expresia legitimă a Unirii Basarabiei cu România.

În primul rând, se arată că armata română a intrat în Basarabia abia la 18 ianuarie 1918, după constituirea organelor locale de autodeterminare, iar venirea a fost ca răspuns la invitația Sfatului Țării din 24 decembrie 1917. După momentul intrării trupelor române, toate organele locale de putere au fost menținute intacte, acestea având inițiativa constituirii Sfatului Țării. Propunerea de Unire a fost pusă pe ordinea de zi la data de 25 martie 1918, fiind discutată ulterior timp de 3 zile consecutive. Nu au fost decât 30 de abțineri și doar 3 voturi împotriva, iar 87 de membri ai Sfatului Țării au votat pentru. Trupele române nu se aflau în incinta adunării. Sfatul Țării a fost, în

viziunea diplomaților României, un organism constituit pe aceleași baze ca și dietele care s-au format în Ucraina, Estonia, Letonia, Lituania, Rusia albă unde în aceleași condiții s-au constituit state autonome și apoi independente ce au fost recunoscute de guvernele sovietice și de toate guvernele Europei. Sfatul Țării avea dreptul să dispună de soarta provinciei pe care o reprezenta. În viziunea diplomației românești, dacă guvernul sovietic recurge la aluzia necesității unei Constituante, ar trebui să i se opună atitudinea față de Constituanta din propria lui țară (după venirea la putere a bolșevicilor, alegerile prevăzute pentru Constituanta, ca urmare a revoluției din februarie 1918, nu au mai avut loc¹³). Votul din 27 noiembrie 1918 al Sfatului Țării era considerat deja a fi o problemă internă a României, din moment ce actul Unirii din 27 martie 1918 era deja recunoscut. România folosea și argumentul alegerilor parlamentare ulterioare anului 1918: reprezentanții aleși ai Basarabiei în Parlamentul României cu ocazia alegerilor din 1919, 1920, 1922 nu au pus la îndoială actul Unirii de la 27 martie 1918. Hotărârea Sfatului Țării reprezintă manifestarea voinței clare a populației basarabene de a se uni cu România. Concluzia era că „doar printr-un act categoric calificat de autodeterminare și prin dreptul ei incontestabil, Basarabia a revenit în mod liber la România”.

Referitor la problema invocată de URSS legată de absența unui referendum, partea română a argumentat

în felul următor. Lipsa unui referendum a fost invocată de URSS sistematic, dar guvernele Uniunii Sovietice nu au întrebuițat referendumul ca mijloc de soluționare a dificultăților politice. Nu prin referendum s-a instaurat puterea Sovietelor și nu prin referendum „a impus guvernul sovietic soarta populațiilor vechiului Imperiu rus și nici a celor care au fost înglobate ulterior în Uniune”. Mai mult, au argumentat reprezentanții României, chiar Troțki, în lucrarea sa *Problemele fundamentale ale revoluției* din 1923 argumenta referitor la Georgia: „Propunerea de a îndepărta armatele sovietice din Georgia și de a organiza un referendum, sub controlul comisiilor mixte compuse din socialiști și comuniști, reprezintă o capcană imperialistă de calitate inferioară sub drapelul democratic și al autodeterminării naționale”.

Delegația română afirma că este legitim să ceară părții sovietice să organizeze un referendum pentru autodeterminarea etnicilor români care trăiesc „la răsărit de Nistru”, dar nu o va face. Organizarea unui referendum în Basarabia, la data respectivă (1924) era considerată a genera o contradicție flagrantă a României față de aliații săi, din moment ce fusese deja semnat un Tratat de Pace prin care se recunoștea Unirea Basarabiei. Negocierile s-au încheiat prin faptul că guvernul sovietic a declarat că nu recunoaște Tratatul de Pace de la Paris din 1920.

Negocierile româno-sovietice au fost reluate la Riga în ianuarie 1932, cu scopul de a încheia un pact de

neagresiune, dar delegația sovietică a refuzat să semneze un asemenea pact în care litigiul legat de Basarabia să nu fie menționat și a refuzat să dea o definiție precisă a teritoriului asupra căruia putea izbucni agresiunea.

Chestiunea recunoașterii Unirii Basarabiei cu România de către URSS avea să fie rezolvată parțial prin semnarea de către cele două state a Convenției pentru definirea agresiunii în data de 4 iulie 1933, la această convenție fiind deasemenea părți Estonia, Letonia, Polonia, Turcia, Persia, Afghanistan și, ulterior, Finlanda. Se preciza că teritoriul asupra căruia agresiunea unui stat nu poate avea loc este teritoriul stăpânit în momentul semnării Convenției de către statele semnatare. Astfel, URSS nu recunoștea oficial unirea Basarabiei cu România, dar recunoștea faptul că renunțase a revendica Basarabia, atât pe calea forței (prin renunțarea la agresiune), cât și pe cale pașnică. Dovada acestei ultime părți a concluziei este afirmația ministrului de externe sovietic, Maxim Litvinov, făcută ministrului Afacerilor Străine al României, Nicolae Titulescu: „Știu că în principiu semnând această Convenție v-am dăruit Basarabia. Dacă nu pot recunoaște acest lucru oficial, este din cauza dificultăților ce le-aș avea cu opinia mea publică... Când însă mă angajez să nu fac niciodată o agresiune asupra Basarabiei și că nici revizuirea nu pot s-o cer, nu numai pentru că URSS nu este membră a Societății Națiunilor, dar pentru că din principiu suntem împotriva revizuirii, căci ea înseamnă

război, prin ce mijloc aş mai putea să obțin înapoi Basarabia?”¹⁴.

Semnarea Convenției dintre România și URSS din 1933 a determinat ca SUA care nu semnase Tratatul de la Pace de la Paris să își schimbe atitudinea. Secretarul de stat Cordell Hull a expus într-un memorandum adresat Președintelui Roosevelt modalitățile prin care se putea ajunge la recunoașterea Unirii Basarabiei cu România și a propus ca de la 1 iulie 1933 în cotele de imigrație să se facă referire doar la România și să se evite consemnarea denumirii de Basarabia pentru cetățenii români proveniți din această regiune. Pe baza aprobării acestui memorandum, se poate afirma că SUA a procedat la o recunoaștere *de facto* a Unirii Basarabiei cu România.

În concluzie, chiar dacă de la 27 martie 1918 până la începerea Conferinței de Pace de la Paris Unirea Basarabiei cu România nu a fost pusă la îndoială, fiind chiar dată drept exemplu privind aplicarea principiului autodeterminării, acest act nu a fost recunoscut în cele din urmă de toate părțile care au participat la negocierea Tratatului de Pace de la Paris. Acordul Franței, Marii Britanii și Italiei a fost posibil datorită unei diplomații extrem de active a României care nu a ezitat să recurgă la măsuri extreme în vederea recunoașterii Unirii Basarabiei (menținerea trupelor armate pe teritoriul Ungariei, abținerea de la acțiuni împotriva Rusiei sovietice în ciuda presiunilor venite chiar din partea semnatarilor Tratatului de Pace).

Este important de subliniat că niciunul dintre statele care nu au ratificat, ori nu au semnat și nici ratificat Tratatul de Pace de la Paris – Japonia, respectiv SUA – nu au refuzat în mod explicit recunoașterea Unirii Basarabiei cu România. Acest act a fost astfel recunoscut *de facto* în cele din urmă de toate statele care au participat la Conferința de Pace de la Paris. Rezervele exprimate în vederea semnării/ratificării au fost generate de poziționarea generală a acestor state față de URSS. Recunoașterea din partea URSS a fost de asemenea *de facto*, ca urmare a semnării Convenției din 1933, ori mai exact spus prin interpretarea circumstanțelor acestui episod.

În orice caz, absența unei recunoașteri *de jure* pe deplin valabile din partea comunității internaționale nu poate genera concluzia că Unirea Basarabiei cu România nu s-a făcut potrivit dreptului internațional. Așa cum am arătat, Basarabia a parcurs toate etapele necesare pentru ca hotărârea Sfatului Țării din 27 martie 1918 să fie pe deplin legitimă și să fie considerată baza incontestabilă a recunoașterii Unirii Basarabiei cu România: Basarabia și-a proclamat autonomia față de Imperiul rus, și-a declarat independența la 24 ianuarie 1918 și ulterior a decis fără constrângeri externe alipirea la România. Principiul autodeterminării popoarelor enunțat de Președintele SUA, Woodrow Wilson, a fost pe deplin respectat, precum toate celelalte principii ale dreptului internațional care erau recunoscute în acea perioadă și care funcționează și astăzi.

Note

- ¹ Gabriel MICU, *Basarabia, România și geopolitica marilor puteri (1914-1947)*, Pontos, Chișinău, 2011, p. 112 și urm.
- ² *Ibidem*, p. 114 și urm.
- ³ *Ibidem*, p. 122 și urm.
- ⁴ *Ibidem*, p. 123 și urm.
- ⁵ Jean Nouzille, *Moldova. Istoria tragică a unei regiuni europene*, Prut Internațional, Chișinău, 2005, p. 120.
- ⁶ Octavian Țăcu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (XIII) Complicații japoneze*, Timpul, 3 iunie 2016.
- ⁷ Ion Scumperiu, *100 de ani de relații diplomatice româno-japoneze*, Magazin istoric, noiembrie 2017, p. 25.
- ⁸ *Art. cit.*, p. 28.
- ⁹ Mihai Sorin Rădulescu, *Din relațiile diplomatice româno-nipone în deceniul al treilea al secolului XX*, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/din-relatiile-diplomatice-nipono-romane-in-deceniul-al-treilea-al-secolului-xx>, consultat la 3.03.2018.
- ¹⁰ Ioan Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale*. Repere, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1996, p. 38.
- ¹¹ Gabriel Micu, *op. cit.*, p. 155.
- ¹² Dan Geblescu, *Chestiunea Basarabiei*, Editura Machiavelli, București, 2013, p. 121.
- ¹³ Vezi Orlando Figes, *Revoluția rusă 1891-1924. Tragedia unui popor*, traducere de Cornelia Marinescu, Editura Polirom, Iași, 2016; Stéphane Courtois, *Lénine, l'inventeur du totalitarisme*, Perrin, Paris, 2017.
- ¹⁴ Dan Geblescu, *op. cit.*, p. 276.

Bibliografie

- CIUPERCĂ, Ioan, *România în fața recunoașterii unității naționale*. Repere, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1996.
- COURTOIS, Stéphane, *Lénine, l'inventeur du totalitarisme*, Perrin, Paris, 2017.
- FIGES, Orlando, *Revoluția rusă 1891-1924. Tragedia unui popor*, traducere de Cornelia Marinescu, Editura Polirom, Iași, 2016.
- GEBLESCU, Dan, *Chestiunea Basarabiei*, Editura Machiavelli, București, 2013.
- MICU, Gabriel, *Basarabia, România și geopolitica marilor puteri (1914 - 1947)*, Pontos, Chișinău, 2011.
- NOUZILLE, Jean, *Moldova. Istoria tragică a unei regiuni europene*, Prut Internațional, Chișinău, 2005.
- RĂDULESCU, Mihai Sorin, *Din relațiile diplomatice româno-nipone în deceniul al treilea al secolului XX*, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/din-relatiile-diplomatice-nipono-romane-in-deceniul-al-treilea-al-secolului-xx>
- SCUMPIERU, Ion, „100 de ani de relații diplomatice româno-japoneze”, în *Magazin istoric*, noiembrie 2017.
- ȚĂCU, Octavian, „Bătălia diplomatică pentru Basarabia (XIII) Complicații japoneze”, în *Timpul*, 3 iunie 2016.